Floriana POPESCU
Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați

O ANALIZĂ PRIVIND MACROSTRUCTURA LEXIMATELOR ROMÂNEŞTI

În ultimul sfert de secol patrimoniul cultural românesc s-a îmbogățit cu un însemnat număr de lucrări lexicografice impunând atenției două direcții de abordare, una teoretică şi una aplicativă. În acest articol vom face unele referiri foarte sumare la lexicografia teoretică românească şi vom descrie un dicționar acceptat ca model structural cu totul deosebit (a se înțelege complet) în ansamblul materialelor lexicografice româneşti.

Preocupările privind studiul şi descrierea vocabularului limbii române au avut un caracter constant evolutiv, începând cu secolul al XIX-lea. O dinamică deosebită reliefează interesele privind acest domeniu al ştiințelor limbii, mai ales după anul 1990. Lucrările cu caracter teoretic (Bidu-Vrânceanu, 2000, Bidu-Vrânceanu, 2007) au jucat un rol deosebit în semnalarea şi explicitarea unor fenomene în plină desfăşurare la nivel lexical, au oferit metode şi modele analitice aplicabile în alcătuirea şi interpretarea terminologiilor şi, nu în ultimul rând, au asigurat un fundament teoretic pe baza căruia s-au compilat numeroase dicționare noi, cu un standard calitativ superior multora dintre lucrările publicate înainte de 1990. Literatura de specialitate (Atkins 1996: 515-6) menționează importanța lexicografiei teoretice chiar dacă, în ultimii ani, aceasta a fost înlocuită cu o abordare orientată spre perspectiva practică (Verlinde, Leroyer and Binon 2009: 2)[1]. Evoluția mentalităților reflectate în literatura de specialitate consemnează o schimbare de atitudine din partea unor autori față de lexicografia teoretică. Astfel, un deceniu mai târziu, Atkins revine asupra atitudinii relative la lexicografia teoretică şi precizează că se poate remarca o coincidență între rolul şi competențele lexicografului şi cele ale specialistului în lingvistică aplicată (Atkins and Rundell 2008: 4).

În ciuda unei tradiții de peste un secol şi jumătate de practică lexicografică şi în ciuda opiniei menționate în paragraful anterior, considerăm că, în cazul lexicografiei româneşti, dezvoltarea abordărilor teoretice reprezintă şi la ora actuală o imperioasă necesitate. Facem afirmația aceasta, deoarece pentru unii autori afirmați ca lexicografi ocazionali este realmente necesară consultarea unei astfel de literaturi. Ne referim aici la acei autori ale căror lucrări, bilingve, în mai toate cazurile, fac într-adevăr, un pas important în tentativa de a echivala elemente de vocabular dintr-o limbă străină cu forme corespondente din limba română sau invers (aşa cum este cazul dicționarelor bilingve specializate). Din păcate însă, pasul acesta este doar un început de practică lexicografică, unde, sub masca „dicționarului" se ascunde, de fapt, un modest glosar sau, mai direct, o listă de cuvinte englezeşti şi echivalentul lor românesc (Miroiu, 1992), sau într-un caz mai fericit, un la fel de modest lexicon (Duncan şi Dimitriu-Caracota, s.a).

Aşadar, lucrările cu caracter aplicativ descriu un portofoliu inegal din punct de vedere calitativ, dar bogat, şi astfel alcătuit încât să acopere o mare diversitate de:

- produse (dicționar, glosar, enciclopedie, lexicon);
- domenii cărora le sunt destinate (generale, ca, de exemplu, limbă şi cultură, de limbă contemporană, de etimologie, de istoria şi filosofia ştiințelor, de scriitori români, sau tehnică, or domenii particulare, cum ar fi, de exemplu, chimia, termodinamică şi maşini termice);

BDD-A3161 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:03 UTC)

- scopuri pentru care sunt compilate (învățarea vocabularului specific unui domeniu, învățarea unei limbi străine)
- forma în care sunt prezentate (tipărite sau on-line)

Fără a descrie în detaliu corpusul întocmit în vederea efectuării unei analize a macrostructurii unui leximat[2] sau material lexicografic, vom preciza doar că baza noastră de date include 150 de titluri: 40 de leximate aparţnând autorilor români, 20 autorilor francezi şi 90 autorilor englezi. Respectivele titluri se regăsesc sub forma unor lucrări monolingve, cum ar fi enciclopediile, sau diverse tipuri de dicţionare (enciclopedice, explicative, ilustrate, specializate), glosare, or lexicoane şi sub forma unor lucrări bilingve tradiţionale (publicate în formă tipărită) sau moderne (accesibile on-line). Astfel, alături de lucrări cuprinzătoare de mare întindere (cum ar fi, de exemplu, *Dicţionarul enciclopedic*, 1993 sau *Noul Dicţionar Universal al Limbii Române*, 2006) am aşezat utile, dar modeste încercări de a descrie noile achiziţii lexicale în unele domenii în continuă expansiune, cum este cazul informaticii sau al înaltei tehnologii de calcul (*Dicţionar explicativ IT & C*, 2008). Preocupările pentru descrierea terminologiilor specializate s-au materializat atât în lucrări originale (Albu, Gherguţ şi Albu, 2007) cât şi în traduceri (Ducrot, 1996, Martin, 2005 sau *Dicţionar Biblic*, 1999). Interesul faţă de accesul la limbile străine se concretizează şi în compilarea leximatelor bilingve destinate scopurilor didactice şi profesionale (mai ales în cazul traducătorilor sau al interpreţilor de conferinţă şi nu numai).

Cu toate că elementele corpusului au prezentat trăsături specifice, investigaţia macrostructurală a permis şi stabilirea unor trăsături comune, indiferent de apartenenţa leximatelor la o cultură naţională sau cu deschidere spre culturile europene care au făcut obiectivul acestei analize.

Constatările de mai jos se referă exclusiv la macrostructura leximatelor studiate, iar afirmaţiile se referă strict la corpusul supus analizei.

Şcoala lexicografică engleză, de departe cel mai bine reprezentată în corpusul nostru, constă, la nivel macrostructural, din două catgorii mari de leximate. Prima şi cea mai frecventă macrostructură, deschide leximatul cu o tablă de materii sau un cuprins care asigură descriptivul secţiunilor prevăzute precum şi accesul lor eficient şi rapid. Există şi un număr foarte redus de lucrări a căror macrostructură este tratată cu o oarecare superficialitate, observabilă încă de la prima pagină care omite chiar harta leximatului, respectiv tabla de materii. Dintre titlurile cercetate, doar 15 se circumscriu acestui tipar, deschizându-se abrupt cu primul articol al literei A din dicţionarul propriu-zis or cu un cuvânt înainte şi lista prescurtărilor întrebuinţate în explicitări. Primul tip de macrostructură se ridică la rangul de trăsătură generală, peste 98% din leximatele analizate, conţinând trei mari secţiuni:

a) front matters sau partea introductivă (a se vedea, de exemplu, Webster 1972);
b) conţinutul informativ sau corpul propriu-zis al dicţionarului;
c) back matters sau partea de final.

Secţiunea a), secţiune tradiţională în structura produselor ştiinţifice englezeşti, cuprinde, în cazul dicţionarelor note explicative, ghid de pronunţare şi lista abrevierilor folosite în lucrarea respectivă

Secţiunea c), de regulă destinată, conform aceloraşi practici, anexelor, apendicelor sau listelor suplimentare, este mult mai cuprinzătoare atunci când este vorba de un dicţionar. Astfel, vom regăsi aici diverse referiri la abrevierile folosite, vom regăsi informaţii privind gramatica limbii engleze, reguli de ortografie şi punctuaţie precum şi un index referitor la segmentele fundamentale ale dicţionarului.

BDD-A3161 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:03 UTC)

Şcoala lexicografică franceză prezintă un tipar propriu care, în general, include un număr restrâns de secţiuni la nivelul fiecărui leximat luat separat. Se vor descoperi, în marea majoritate a lucrărilor, intervenţii de deschidere a volumului, care argumentează scopul şi destinatarii acestuia, fie din partea autorului sau a colectivului de autori fie chiar din partea editurii, urmate, cel mai adesea, de liste de abrevieri folosite pe parcursul prezentării, pentru a continua cu „dicţionar de la a la z".

De cele mai multe ori, şcoala lexicografică românească este foarte apropiată de modelul francez. Leximatele româneşti se deschid fără o introducere care să dirijeze spre secţiunile alcătuitoare, unde acestea există, iar în cazul lucrărilor de mici dimensiuni, nu apare nici un fel de introducere. Afirmaţia aceasta are în vedere atât operele originale monolingve şi bilingve ale autorilor români, cât şi operele traduse din limbile franceză sau engleză.

Comparând, din perspectiva macrostructurală, leximate provenind din cele trei şcoli, am constatat, cu referire la şcoala românească, următoarele:

- lexicografică românească, în cele mai multe dintre produsele publicate, urmează îndeaproape modelul francez;
- unii lexicografi bine familiarizaţi cu tradiţia şcolii engleze au respectat şi au recurs, într-o primă ediţie a lucrării la tiparul ştiut, dar au renunţat la el, în cazul celei de-a doua ediţii[3];
- unii lexicografi bine familiarizaţi cu tradiţia şcolii engleze ignoră elementele ei de macrostructură şi îşi alcătuiesc propriile lucrări conform tiparelor franceze;
- există şi leximate româneşti care au adoptat macrostructura modelului englez.

Subliniem că în litera acestei ultime constatări se înscriu, dicţionarul medical (Rusu, 2001) sau dicţionarul biblic (1999) precum şi dicţionarul IT (Florian, 2008). În vreme ce ultima lucrare este de mai mică întindere, fiind destinată popularizării termenilor mai greu de înţeles din vocabularul specializat de înaltă tehnologie, de cele mai multe ori calcuri lingvistice din limba engleză, primele două leximate sunt lucrări de mare anvergură, descriind, în fiecare dintre cazuri, un inventar de aproximativ 200 000 de termeni.

Regăsim interesul particular atât faţă de detaliu cât şi faţă de macrostructură în alcătuirea dicţionarului biblic, publicat de Editura Cartea Creştină din Oradea. Meritul, şi în acest caz, revine celor şapte redactori englezi care au coordonat eforturile a peste 150 de coautori, deoarece versiunea în atenţia noastră este, de fapt, o traducere a unei opere din lexicografia engleză.

Evidenţiem, însă, preocuparea cu totul deosebită a coordonatorului Valeriu Rusu, de a asigura volumului său, deja menţionaltul *Dicţionar medical* (2001) o prezentare de excepţie, analizată pe fundalul cuprinzător al tradiţiei leximatelor româneşti. Astfel, vom afla, încă de la prima pagină, o cuprinzătoare tablă de materii care este redactată în deplin acord cu structura tradiţională engleză. Din cele 18 diviziuni, şapte –prefaţă, introducere, îndrumări pentru utilizarea dicţionarului, lista abrevierilor, un istoric al terminologiei medicale, ghidul etimologic precum şi abrevierile şi simbolurile folosite în medicină– intră în secţiunea a), iar suplimentele cuprinzând tabele cu diverse date şi informaţii necesare specialistului din lumea medicală, glosare, indexuri, abrevieri ale titlurilor revistelor medicale de circulaţie internaţională precum şi bibliografia care a stat la baza volumului fac obiectul secţiunii c).

Pe baza studiului analitic şi comparativ extins asupra celor 150 de titluri, considerăm nu numai că Valeriu Rusu este un lexicograf de excepţie ci şi că leximatul său reprezintă standardul sau punctul de referinţă în raport cu care se pot compara macrostructural, calitativ şi tehnoredacţional toate celelalte leximate româneşti publicate după această apariţie lexicografică monumentală.

BDD-A3161 © 2010 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:03 UTC)

NOTE EXPLICATIVE

[1] autorii citaţi sunt de părere că „... lexicography has been reduced to a positivist, behaviourist practical enterprise..." or „lexicografia a fost redusă la o acţiune practică, behavioristă şi pozitivistă..."(traducerea mea), a se vedea Verlinde, Leroyer and Binon (2009: 2)

[2] împrumutăm şi folosim, cu acelaşi scop, compusul „leximat" împreună cu sintagma din care derivă, *lexicographic materials*, din lucrarea lui Verlinde, Leroyer and Binon (2009: 1-17), unde apare utilizat ca denominativ generic pentru orice fel de produs lexicografic.

[3] aşa au stat lucrurile cu ediţia I apărută în 1974 a *Dicţionarului Englez-Român*, editura Academiei R.S.R., prefaţată de un cuprins. În cazul celei de-a doua ediţii, apărută în 2004, s-au păstrat toate elementele primei însă colectivul de autori a renunţat tocmai la cuprins.

REFERINTE BIBLIOGRAFICE

Atkins, B.T.S. (1996). *Bilingual Dictionaries: Past, Present and Future*, in M. Gellerstam et al. (editori), EURALEX '96 Proceedings, Göteborg University, Department of Swedish, pp. 515-46, Göteborg: Göteborg University Press.

Atkins, B.T.S. and Rundellm M (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford: Oxford University Press

Bidu-Vrânceanu, A. şi colaboratorii (2000). *Lexic comun, lexic specializat,* Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti

Bidu-Vrânceanu, A. (2008). *Lexicul specializat în mişcare*, Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti

Verlinde, S., Leroyer, P., Binon, J. (2009). *Search and You Will Find. From Stand-alone Lexicographic Tools to User Driven Task and Problem-Oriented Multifunctional Leximats* in International Journal of Lexicology, 23, 1, pp. 1-17

Corpus-mentioned items

Albu, C., Gherguţ, A., Albu, M (2007). *Dicţionar de kinetoterapie*, Iaşi: Polirom

Ducrot, O., Schaeffer, J.-M (1996). *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, trad. Anca Măgureanu, Viorel Vişan şi Marina Păunescu, Bucureşti: Editura Babel

Florian, G (2008). *Dicţionar explicativ IT & C*, Bucureşti: Editura All

Martin, E (2005). *Oxford. Dicţionar de medicină*, traducerea Gh. Vasilescu, Bucureşti: Editura All

Miroiu, M (1992). *Dicţionar de termeni economici, financiar-bancari şi de bursă*, Bucureşti: Editura Andreescu

Duncan, F., H., Dimitriu-Caracota, M. (s.a.). *English-Romanian Dictionary of Accounting, Economic and Financial Terms*, Bucureşti: Editura Garamond

Rusu, V. (2001). *Dicţionar medical*, Bucureşti: Editura Medicală

* * * * * (1993). *Dicţionar enciclopedic*, Vol. 1-6, Bucureşti: Editura

* * * * * (2006). *Noul Dicţionar Universal al Limbii Române*, Editura Litera Internaţional

* * * * * (1999). *Dicţionar biblic,* Oradea: Editura Cartea Creştină

* * * * * (1972). *Webster's Seventh New Collegiate Dictionary,* Springfield: G. & C. Merriam Company

* * * * * (1974). *Dicţionar englez-român,* Bucureşti: Editura Academiei R.S.R.

* * * * * (2004). *Dicţionar englez-român,* Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic.

RÉSUMÉ

L' ANALYSE DE LA MACROSTRUCTURE DES LEXIMATS EN ROUMAIN

La macrostructure de plusieurs produits leximats/lexicales roumains a été à l' origine de cette recherche dont le but est de souligner les comparaisons avec les macrostructures similaires en anglais et en français. Le corpus analysé a révélé l' existence de beuacoup de similarités entre les leximats en français et le roumain et peu de similarités en anglais et en roumain. Quand même, la lexicographie roumaine présente certaines tendences de s'approprier les macrostructures plus précises et plus complexes appartenant à l école anglaise de lexicographie.

MOTS- CLÉS : *contenu, front matters, back matters.*

BDD-A3161 © 2010 Editura Europlus

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:03 UTC)